

Walter F. Otto, *Zei Greciei. Imaginea divinității în spiritualitatea greacă*, Humanitas, București, 1995, 300 p., traducere Ileana Snagoveanu-Spiegelberg.

Capitolul I: *Introducere. Observații*; capitolul II: *Religia și miturile preistoriei*; capitolul III: *Zeii olimpieni. Observații preliminare. Atena, Apollo și Artemis. Afrodita, Hermes*; capitolul IV: *Natura zeilor. Spiritul și înfățișarea lor*; capitolul V: *Existență și acțiune în lumina revelației divine*; capitolul VI: *Zei și oameni*; capitolul VII: *Soarta. Observații finale*.

de la Delfi considerând locul de reședință al zeului Țara hiperboreenilor ("popor sfânt ce nu cunoaște nici o boală, nici bătrânețe, nici griji, nici războaie").

Artemis, fecioara-vânător, sora lui Apollo, pusă și ea în legătură cu hiperboreenii, este stăpâna naturii, dar apare și ca zeiță a Lunii. În cinstea ei se practicau și jertfe umane, autorul încercând să analizeze ambele fețe ale zeiței: cea de protectoare a naturii, a animalelor, venerată și ca doică, ajutând la durerile facerii, dar și zeița sălbatică în cinstea căreia "vânătorul norocos îi dăruiește capetele animalelor răpuse, atârându-le ca dar sfânt, de crengile copacilor".

Afrodita, zeița iubirii, venită în Grecia din Orient, este "marea zeiță a fertilității și iubirii babilonienilor, fenicienilor și altor popoare asiatice", amintită și în *Vechiul Testament* (Ieremia 7,18;44,18). Hesiod leagă originea zeiței de mitul cosmogonic al Cerului și Pământului" ce aparține epocii preistorice a mării geneze a miturilor". Zeița este pusă în legătură cu căsnicia și zămislirea copiilor, dar este socotită și "blestemul femeilor", colanul ei putând să întunece mintea oricărei femei cu o dragoste orbitoare (cazul Elenei îndrăgostită de Paris).

Rădăcinile zeului Hermes, deși "olimpian autentic", coboară până în preistorie. Vechile coloane ale sale sunt toate construite ithyfalice, această reprezentare menținându-se până foarte târziu. Se spunea despre el că a descoperit focul, dar și instrumentele cu coarde.

Capitolul al IV-lea debutează cu câteva considerații metodologice foarte importante: pentru o analiză profundă a spiritualității grecești trebuie să depășim concepția noastră iudeo-creștină și "să fim capabili să acceptăm o privire asupra existenței și devenirii dintr-un cu totul alt punct de vedere". Autorul analizează diferența, de esență, existentă între zei și muritori, chiar dacă aceștia se mai înrudesc câteodată. Interesante sunt atât considerațiile privitoare la morți și la "tărâmul de dincolo", așa cum reiese din Homer (în special *Odissea*), cât și cele privitoare la tensiunile existente între vechea concepție, preistorică, asupra lumii și cea nouă - autorul vorbind de "vechea spiritualitate" și "noua spiritualitate" - și modul în care vechea concepție este integrată în noua viziune asupra lumii. Temis, urmașa Geei, cât și Demeter sunt imagini vechi, preistorice, aparținând de ceea ce autorul a numit "religia pământeană" și, chiar dacă nu mai fac parte din lumea zeităților dominante, ele nu sunt foarte pierdute în uitare. Epoca olimpică, am adăuga noi, are o altă scară valorică, eroii au alte idealuri, sunt doar războinici, iar "zeițele pământului" sunt pomenite accidental, alți zei cu alte atribute luându-le acestora locul.

În capitolul al V-lea autorul tratează modul în care zeii intervin în viața oamenilor, modul în care lumea divină și cea umană se întrepătrund. Atitudinea morală la vechii greci "e motivată mai puțin prin noțiunile trăirii sau caracterului, cât mai degrabă prin cele ale cunoașterii și înțelegerii". Aici W. Otto pune problema libertății de decizie a oamenilor și rolul zeilor în desfășurarea evenimentelor. Revelația ființelor divine și epopeile homerice povestesc adesea despre faptul că asemenea apariții în carne și oase a zeilor au loc doar în prezența persoanelor alese (eroilor): "...zeii/ Nu tuturor aidoma se arată" (*Iliada*, 24.463).

În capitolul al VI-lea, W. Otto aduce o corecție importantă în ceea ce privește istoria religioasă a grecilor: nu divinitatea a fost umanizată la greci, așa cum s-a spus adeseori, ci, dimpotrivă, omul a fost divinizat. La greci, ca și în *Vechiul Testament*, omul a fost plăsmuit după chipul zeilor. În spiritualitatea greacă - consideră autorul - perfecțiunea umană, reflectată în artele plastice, este în același timp imaginea divinității.

Ultimul capitol tratează Soarta în viziunea grecilor. Moira (sau, în concepțiile religiei populare, Moirele) este socotită ca descendentă a zeilor vechi, preistorici, și reprezintă elementul negativ, în timp ce zeii (neputincioși în fața sorții) reprezintă pe cel pozitiv. Cu alte cuvinte, exista o limită a zeilor, ei nu pot schimba destinul unui om, chiar dacă ar dori acest lucru, nu îi pot amâna moartea, deși mai târziu Soia identifică "ursita" cu zeii.

Apariția cărții în circuitul cultural românesc era necesară datorită, în primul rând, puținelor lucrări de sinteză asupra spiritualității grecești (literatura de specialitate privind istoria religiilor s-a conturat abia după 1990, în special datorită editurii Humanitas, dar este departe de a reflecta principalele repere istoriografice în acest domeniu), dar și valorii intrinsece a lucrării. În același timp, un comentariu avizat care să încerce să actualizeze, în exerga, unele concepții și informații ale autorului (să nu uităm că de la data apariției ultimei ediții a cărții au trecut 34 de ani) ar fi fost - credem noi - binevenit. Autorul

recunoaște "preistoria" unor divinități (Apollo, Atena, Hermes etc.) dar analiza sa, din perspectivă mitologică și a exegezei de text, nu îi permite argumentarea mai nuanțată asupra continuității figurii unui zeu din preistorie până în epoca homerică. Căci, ceea ce Otto numește "religie pământeană" nu este altceva decât concepția religioasă neolitică asupra vieții, concepție legată în principal de agricultură, deci de pământ. Un eventual comentator al textului ar fi putut vorbi despre capetele de lebedă asociate cultului solar, ce datează încă din epoca bronzului (V. Boroneanț), sau despre "carele solare" trase de păsări (lebede?) din prima epocă a fierului, în care putem recunoaște "preistoria" lui Apollo, cu atât mai mult cu cât zeul însuși a fost mai târziu "solarizat". Același comentator ar fi putut vorbi despre statuetele ithyfalice neolitice descoperite în întreg arealul orientalo-balcanic (M. Gimbutas) ce atestă "preistoria" zeului Hermes, sau despre sabia în forma de seceră folosită de Hermes, Perseu și Cronos, pe care o întâlnim încă la zeitățile masculine din eneolitic (J. Makkay).

W. Otto, făcând analiza mitologică a scrierilor homerice și hesiodice, face "drumul invers" dinspre istorie către preistorie (de la text la documentul arheologic, fără a insista absolut deloc asupra ultimului). Dacă un eventual comentator ar fi făcut - succint, în subtext -, același drum, dar pornind dinspre documentul arheologic către text, suntem convinși că cititorul nu ar fi avut decât de câștigat. S-ar fi surprins astfel legătura organică între perioadele epocii vechi și, implicit, între "preistoria" unor zei și forma lor ulterioară, "clasică", cu toate că autorul neagă importanța acestei preistorii pentru zeii olimpici. Căci Otto, este evident, nu vede o ruptură între epoca preistorică și cea istorică (homerice), această discontinuitate datorându-se în primul rând viziunii structuraliste asupra istoriei.

Nu suntem de acord cu unele accente apologetice ale autorului, privind spiritualitatea grecească, în dauna altor religii (orientale, mozaice și chiar creștine pe alocuri). Autorul vorbește de prezența divină în epocile homerice "așa cum nu sunt epopeile vreunei alte nații sau epoci" (p.11). Prezența divină o întâlnim pretutindeni în epopeile arhaice, aceasta fiind o trăsătură general-caracteristică acestor producții literare ce au circulat pe cale orală mult timp înainte de apariția textelor respective (M. Eliade). În *Epopeea lui Ghilgameș* sau în *Bhagavad-Gita* - ca să dăm exemplul doar a două epopei orientale celebre - elementul divin este tot atât de prezent ca și în scrierile homerice.

Oricum, cartea este un bun câștigat de literatura românească de specialitate, iar dacă adăugăm și talentul literar indiscutabil al autorului, credem că am reușit să surprindem principalele coordonate ale lucrării și motivele pentru care merită să fie parcursă.

ȘTEFAN DORONDEL